

Душан Достанић

Институт за политичке студије, Београд

КАНТОВ ПРОЈЕКАТ ВЕЧНОГ МИРА – 220 ГОДИНА ПОСЛЕ*

Сажетак

У овом раду аутор се бави Кантовим пројектом вечног мира. Реч је о спису који представља један од најпознатијих радова о миру и који је утицао на пацифистичке и покрете за уједињење Европе током XIX века, као и на организацију Друштва народа и Уједињених нација. Рад је подељен на три дела. У првом делу се Кантов спис смешта у духовно-повесни контекст у коме је настао, да би се у другом делу анализирао садржај Кантовог дела. Трећи део поставља питање плаузибилности кантовске аргументације у данашње време.

Кључне речи: Имануел Кант, вечни мир, светска република, савез држава

Године 2014. обележено је 290 година од рођења и 210 година од смрти Имануела Канта, а ове године се навршава 220 година од настанка његовог можда најинспиративнијег и најцитиранијег политичког списка *Ка вечном миру. Филозофски нацрт*. Бекер примећује да је овај Кантов спис наишао на посве другачији одјек код филозофа и код политичара. Наиме, ово Кантово дело лежало је у сенци његових главних радова, те је стога ретко анализирано.¹⁾ Штавише, спис о миру је често одбациван као пригодан, односно дело које је настало у тренутном расположењу.²⁾ Са друге стране

* Рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

- 1) Тако на пример Касирер у својој књизи о Кантовом животу и учењу једва да помиње спис о миру. Ернст Касирер, *Кант – живот и учење*, Хинаки, Београд, 2006.
- 2) Manuel Becker, „Immanuel Kants Traktat 'Zum Ewigen Frieden'; Eine Bilanz zur Anschlussfähigkeit der Friedensschrift an die aktuelle Forschung“, in: *Politisches Denken Jahr-*

за политичаре и политичке активисте ово дело било је много интересантније него за филозофе. Крајем XIX века спис бива актуелизован у контексту буђења пацифизма, да би након Првог светског рата и стварања Друштва народа Кантов вечни мир додатно добио на важности. Тако на пример Карл Форлендер прихвата и разрађује Кантову идеју савеза држава, на коју се надовезује и политичар Матијас Ерцбергер када пише о савезу народа, а идеје Вилсонових 14. тачака такође су инспирисане Кантом.³⁾ Кантов вечни мир често се посматра као идејна претеча и основа за стварање Друштва народа и Уједињених нација.⁴⁾ У последњим деценијама XX века Кантов спис поново постаје актуелан у контексту захтева за демократским миром, глобалном правдом, системом колективне безбедности и глобалном заштитом људских права.

У светлу 220. годишњице настанка овог дела потребно је поставити питање учинка Кантовог списка и плаузабилности његове аргументације. Другим речима, шта Кантов спис значи и која је његова вредност у данашњем времену?

Да бисмо разумели неко дело потребно је да га прво историкујемо, а то значи схватити његову позадину и предуслове.⁵⁾ Већина историчара идеја сложиће се да се филозофска питања не могу разумети као апсолутно независна од историјског истраживања.^{6) 7)}

buch 2014, Duncker & Humblot, Berlin, 2015, S. 117. Отфрид Хефе и Клаус Дике доказују да је схватање списка о миру као пригодног сасвим погрешно, те да он представља интегрални део Кантове филозофије. Otfried Höffe, „Einleitung: Der Friede - ein vernachlässigtes Ideal“ in: Otfried Höffe (Hg.), *Immanuel Kant: Zum ewigen Frieden*, Akademie Verlag, Berlin, 2004, S. 15.

3) Becker, *op. cit.*, 125.

4) Тачно је, такође, да и у случају Друштва народа, као Уједињених нација постоје значајна одступања од Кантовог списка. Тако је Друштво народа прихватало само парцијалну забрану рата. За разлику од Кантовог предлога, у чланство у УН примљене су не само демократије, него и државе са тоталитарним режимима. Оснивање Савета безбедности који шгити интересе пет највећих држава такође не одговара Кантовим намерама. Henning Ottmann, *Geschichte des politischen Denkens, Die Neuzeit, Das Zeitalter der Revolutionen*, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart, Weimar, 2008, S. 189-190.

5) Тронд Берг Ериксен, *Шта је историја идеја?*, Карпос, Београд, 2013, стр. 143.

6) Rafael Major, „The Cambridge School and Leo Strauss: Texts and Context of American Political Science“ in: *Political Research Quarterly*, Vol. 58, issue 3, 2005, p. 481.

7) Контекстуална реконструкција је утолико потребнија будући да Кант у тексту не помиње ни системске ни повесне поводе за настанак дела.

Спис *Ка вечног миру* објављен је 1795. године. Треба, међутим, имати у виду да није реч о првом спису такве врсте, него да је слична литература била широко распрострањена у XVII и XVIII веку. Велике европске монархије (Француска, Енглеска, Аустрија, Русија и Пруска) делиле су међу собом владавину континентом, а ратови су постајали све краћи и све мање деструктивни. Вилхелм Дилтај пише, да зато што су се монархије међусобно држале у шаху „постепено се смањило број ратова и у другој половини XVIII столећа Европа је видела дуготрајније стање мира него у било које друго време од процвата Римског царства. Литература је била испуњена идеалом вечног мира и пројектима како га остварити.“⁸⁾

Заговорници мира имали су на уму дугорочнији и стабилнији механизам очувања мира него што је то одржање равнотеже снага. Тако је 1623. године Емерик Крузе скицирао један од првих таквих планова. У *Есеју о садашњем и будућем миру у Европи* Вилијем Пен предлаже стварање парламента Европе и европске конфедерације, одакле не само да би следио европски мир и трговачка корист, него би се и повећао углед хришћанства.⁹⁾ На истом трагу је и опат де Сен-Пјер који се залаже за успостављање једног хришћанског савеза и савезног савета који би се бавио арбитражом у случају спорова. На овај предлог одговара Русо снажним критиком и једним у основи републиканским противпредлогом. О уједињењу и зближавању нација, као неизбежном процесу пише и Фридрих Шилер који предсказује добре изгледе за успостављање мира у Европи. Због пораста трговине, тврдио је он, државе су формирале блиске везе. Одржавање мира тако не почива на климавим савезима него на самоинтересу сваке нације.¹⁰⁾ Кант је наравно био упознат са дотадашњим дебатама о миру, те се код њега уочава неслагање са схватањима Гроцијуса и Пуфендорфа, као и надовезивање на идеје Сен-Пјера и Русоа.¹¹⁾

Међутим, при писању свог дела Кант није пред очима имао само ове планове него и је подстрек за бављење овом темом нашао и у актуелним политичким дешавањима. Наиме, Француска револуција наишла је на велики одјек у немачким земљама, а познато је да се и Кант од самог почетка посебно интересовао за догађаје

8) Wilhelm Dilthey, *Das achtzehnte Jahrhundert und die geschichtliche Welt*, in: *Gesammelte Schriften*, Band III, B. G. Teubner Verlagsgesellschaft mbH., Stuttgart, 1992, S. 224.

9) Ottmann, *op. cit.*, 165. Höffe, *op. cit.*, 12-13.

10) Frederick C. Beiser, *Enlightenment, Revolution, and Romanticism: The Genesis of Modern German Political Thought, 1790-1800*, Harvard University Press, Cambridge, 1992, p. 91.

11) Höffe, *Ibidem*, S. 5-6.

у Француској. За њега је револуција значила остварење идеје слободе. Без обзира на критике у појединостима, односно неслагање са појединим аспектима јакобинске политике, те своје одбацивање револуције као политичког принципа, Кант је до краја имао симпатије за француску ствар.¹²⁾ У том смислу република која је произашла из Француске револуције у својој првој фази, може се посматрати као узор и лајтмотив за републику на коју Кант циља у свом спису.¹³⁾

Други битан историјски догађај који је утицао на Канта је коалициони рат европских монархија против револуционарне Француске, односно закључење Базелског мира 1795. године, којим се Пруска обавезала да Француској препусти поседе на левој обали Рајне. Због својих симпатија према француској ствари, као и због својих либералних назора Кант је поздравио закључење мира. Истовремено, спис о миру представља жустру и ироничну критику противреволуционарне политике европских монархија.

Појава Кантовог списка изазвала је велико интересовање савременика. Фихте, Фридрих Шлегел, Герес и Генц, сваки са својих позиција одговарају на Кантов спис. Ово интересовање није остало ограничено само на Пруску, па су уследили преводи на друге језике. Тако је спис о миру био прво Кантово дело објављено у Француској где је наишао на снажно одобравање. Републиканске вође, које су још од раније тврдили да Француска води „крсташки поход у име слободе и човечанства“ дочекале су Кантов вечни мир као добродошао аргумент својој страни.

Ка вечном миру представља кратко, али систематско и вишеслојно дело. У њему се Кант надовезује на своје учење о слободи које је изнео у *Критици практичног ума*, на ставове о човеку из *Антропологије*, телеолошки део филозофије природе из *Критике моћи суђења*, критички разматра теорију и праксу оновремене

12) О Кантовом односу према Француској револуцији види: Immanuel Kant, *Ob das menschliche Geschlecht im beständigen Fortschreiten zum Besseren sei? (Streit der Fakultäten, 2. Abschnitt. Der Streit der philosophischen Fakultät mit der juristischen* in: Otto Heinrich von der Gablentz (Hg.) *Politische Schriften*, Springer Fachmedien, Wiesbaden, 1965, S. 157. Такође из сведочења Кантових бивших студената и колега знајемо да је он и након 1794. године остао „потпуни демократа“, да је ужасе Револуције правдао позивајући се на то да је деспотски режим чинио још веће страхоте, те да су јакобинци вероватно у праву. Beiser, *op. cit.*, 38.

13) Becker, *op. cit.*, 119.

међународне политике, даје у скраћеном облику своју филозофију повести и права, те излаже максиме за вођење моралне политике.¹⁴⁾

Као и Хобс, Кант полази од уверења да је стање рата природно стање, те да се нације међусобно налазе и таквом стању – било отвореном или латентном. Такође, као и Хобс сматра да је мирољубивост тек епизода у том општем ратном стању. Дакле, природно стање је потребно превладати односно стање мира тек треба да се успостави – у томе се Кант слаже са својим претходницима.¹⁵⁾ За Канта је вечни мир „крајњи циљ целог међународног права“.¹⁶⁾ Другим речима, остварење мира је морално-правна обавеза.

Такође, као ни Пен, Сен-Пјер и Русо, ни Кант се не ослања на учење о равнотежи моћи, сматрајући да равнотежа моћи међу државама није довољан услов за успостављање мира, те је потребна правна организација међу државама како би се успоставио и осигурао мир.

Кант своје мисли излаже у облику уговора. Први одељак садржи шест прелиминарних чланова вечног мира међу државама, што се односи на забране (*leges prohibitiveae*), док други део садржи три дефинитивна члана, односно заповести, а затим следе додаци и прилози.

Прелиминарни чланови подељени су на три стриктна (*leges strictae*), који важе без обзира на околности те се морају извршити одмах (1, 5, 6) и три који, према приликама, дају шири овлашћења (*leges latae*) и као такви пружају могућност да се њихова примена одгоди. Наравно, такво одлагање не може да траје до светог никад (*ad calendas graecas*), него је допуштено само зато да се не би извршило пребрзо и противно својој намери.¹⁷⁾

Оваква форма списка ствара утисак да је успостављање мира међу државама ствар уговора, што свакако има хобсовски призив. Ако се државе посматрају у природном стању као и појединци пре стварања државе, оне ће из тог природног стања изаћи на исти начин као и појединци – стварањем међусобног уговора. Такође,

14) Höffe, *op. cit.*, 15. Klaus Dicke, „Immanuel Kant, Zum Ewige Frieden“ in: (Hg.) Manfred Brocker, *Geschichte des politischen Denkens, Ein Handbuch*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2007, S. 373.

15) „Природно стање (*status naturalis*) међу људима који живе једни уз друге није стање мира, него на против, ратно стање, тј. оно у којем, истина, непријатељство не избија у сваком тренутку, али то избијање ипак стално прети. Мировно стање треба дакле *успоставити*.“ Immanuel Kant, *Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf*, in: Otto Heinrich von der Gablentz (Hg.) *Politische Schriften*, Springer Fachmedien, Wiesbaden, 1965, S. 110-111.

16) Immanuel Kant, *Metafizika ćudoreda*, § 60, Matica hrvatska, Zagreb, 1999, str. 140.

17) Kant, *Zum ewigen Frieden*, S. 109.

форма уговора индиректно сугерише да је вечни мир малтене на дохват руке, те да је само потребно закључити одговарајући уговор.¹⁸⁾ Међутим, Кант на другом месту признаје да је вечни мир неизводљив идеал, али да су изводљива политичка начела која теже за тим да склопе такве савезе међу државама који служе континуираном приближавању вечном миру.¹⁹⁾

Три ствари које Кант одмах забрањује су: „Ниједан мировни уговор не треба сматрати ваљаним ако је склопљен тако да прећутно садржи повод будућем рату“, „Ниједна држава не сме се насилно уплитати у уређење и управљање друге“ и „Ниједна држава се у рату са другом не сме упуштати у таква непријатељства која би у будућем миру нужно онемогућила међусобно поверење, а то су: изнајмљивање *плаћених убица* (*percussores*), *тровојача* (*venefici*), *кршење уговора*, *подстицање на издају* (*perduellio*) у држави с којом се ратује.“²⁰⁾

Три члана чија се примена може одгодити су: „Ниједну самосталну државу (без обзира на то да ли је она велика или мала) не може друга држава стећи наслеђем, заменом, куповином нити даривањем“, „Стајаће војске (*miles perpetuus*) требају временом потпуно нестати“ и „Држава се не сме задуживати због спољашњих државних размирица“.²¹⁾

Ови чланови не представљају само забране, него и оштру критику државничке праксе Кантовог доба, за које је примере могао пронаћи на сваком кораку – како би иначе могао забрањивати нешто ако то нешто већ није присутно у стварности? Таква пракса и са њом повезан систем равнотеже снага, нису могли издржати критику ума. Шта год да су државници радили и ма чиме правдали своју политику то није ни за педаљ свет приближавало миру. Напротив, само је водило даљим непријатељствима.

Да не би дошло до забуне у вези са временом важења ових забрана (2, 3, 4) Кант се у фусноти која следи за прелиминарним члановима ограђује истичући да ове забране не важе у садашњости, него тек у будућности. Дакле, оно што је у будућности забрањено у садашњости потпада под *leges permissivae*, оно што је допуштено.²²⁾ На тај начин Кант чини уступак владајућем стању, а

18) Höffe, *op. cit.* 7.

19) Kant, *Metafizika ćudoređa*, § 60, str. 140.

20) Kant, *Zum ewigen Frieden*, S. 105, 107, 108.

21) *Ibidem*, 105, 106, 107.

22) Reinhard Brant, „Das Problem der Erlaubnisgesetze im Spätwerk Kants“ in: Otfried Höffe (Hg.), *Immanuel Kant: Zum ewigen Frieden*, Akademie Verlag, Berlin, 2004, S. 69-86.

успостављање мира види као постепени, историјски процес. Он гледа на апсолутистичке монархије свог времена као на фактичко стање ствари коме је допуштено да постоји још неко време. Тако им Кант даје времена да се постепено реформишу и прилагоде захтевима ума.

Прелиминарни чланови, односно забране, сами по себи нису довољни. „Притом, оканути се непријатељства још не значи дати гаранцију за мир; и све док један сусед не да другоме ту гаранцију (што је могуће само у *законском* стању) онај који ју је тражио може с овим поступати као са непријатељем.“²³⁾ Да би се успоставило то законско стање Кант након прелиминарних уводи и дефинитивне чланове, односно заповести. Ове заповести односе се на три врсте права: државно-грађанско право (*ius civitatis*), међународно право, односно право народа (*Völkerrecht*) (*ius gentium*) и право грађана света (*Weltbürgerrecht*) (*ius cosmopolitanum*). Кантова намера је да сви односи међу појединцима и државама буду правно регулисани. „Та подела није произвољна, већ је нужна ако је реч о идеји вечног мира. Јер, када би само један појединац или држава били у односу међусобног физичког утицаја, а уз то у природном стању, онда би такав однос био повезан са ратним стањем, док овде управо постоји намера да се људи таквог стања ослободе.“²⁴⁾

Први дефинитивни члан вечног мира гласи: „Грађански устав у свакој држави мора бити републикански.“²⁵⁾ Кант републику схвата у модерном смислу речи и разликује је од „стarih такозваних република.“²⁶⁾ По њему републиканско уређење је оно које је засновано на слободи свих чланова друштва (као људи); зависности свих од једног јединог заједничког законодавца (као поданика); и на закону једнакости свих (као грађана). То уређење проистиче из идеје првобитног уговора и на њему мора почивати свеукупно законодавство једног народа.²⁷⁾ Кант при томе разликује државе по два критеријума. Према првом, облику владања (*forma imperii*), државе се деле по томе да ли владарску власт врши један човек сам, неколико људи или читав народ. У том смислу Кант говори о аутократији, аристократији и демократији. Према другом крите-

23) Kant, *Zum ewigen Frieden*, 111.

24) *Ibidem*, 111.

25) *Ibidem*, 111.

26) *Ibidem*, 115. На другом месту Кант пише да свака истинска република није ни не може бити ништа друго него представнички систем народа који сједињује све држављане и преко њихових заступника, у име народа, води рачуна о њиховим правима. Kant, *Metafizika čudoređa*, § 52, str. 132.

27) Kant, *Zum ewigen Frieden*, 111-112.

ријуму, облику управљања (*forma regiminis*), који је тиче начина како се државе служе својом пуном влашћу заснованом на уставу, Кант разликује републику од деспотије. Прихватајући Монтеѕкјеово учење о подели власти, Кант републикански принцип изводи из поделе на законодавну и извршну власт. Деспотизам, супротно томе, значи да власт сама спроводи законе које је сама и донела, те да се владар јавном вољом служи као својом приватном.²⁸⁾ Кант даље наглашава да сваки облик управљања који није представнички заправо је изобличен, јер законодавац не може у једној истој особи бити и извршитељ своје воље.²⁹⁾ Одатле следи и његово одбијање демократије која је нужно деспотизам.

Идеја о мирољубивости република није нова, будући да су на повезаност између мира и републиканског уређења указали још Макијавели и Монтеѕкје.³⁰⁾ Међутим, Кант иде корак даље објашњавајући зашто су републике мирољубиве. Његов аргумент гласи да ако грађани сами треба да одлуче о томе да ли ће ићи у рат или не, они ће добро размислити пре него што се упусте у такву игру, будући да они сами треба да ратују и сами да плаћају трошкове рата. Насупрот томе, у уређењу које није републиканско и где поданик није грађанин „рат је нешто најједноставније на свету“.³¹⁾ Владар који се понаша као власник државе сам не трпи ужасе рата, па може отпочети рат и због најмањих ситница.

Кантово разликовање облика владања и облика управљања такође је усмерено на избегавање револуционарних консеквенци, односно реформизам који прихвата тренутно стање као „допуштено“. То долази до изражаја у Кантовој похвали Фридриха II, за чију владавину каже да је била у духу представничког уређења.³²⁾ Такође, нешто даље Кант изричито каже да се од државе не може тражити да се одрекне свог уређења, па макар оно било и деспотско, све док постоји опасност да ће је друге државе одмах прогутати, јер такво уређење ипак пружа заштиту од спољних непријатеља.³³⁾ Дакле, захтеве ума могуће је одгодити за нека боља времена.

Други дефинитивни члан вечног мира односи се на међународно право које треба да се заснива на федерацији слободних

28) *Ibidem*, 114.

29) *Ibidem*, 114.

30) Becker, *op. cit.* 120-121.

31) Kant, *Zum ewigen Frieden*, 113.

32) *Ibidem*, 114.

33) *Ibidem*, 136.

држава.³⁴⁾ На овом месту долази до изражаја Кантово везивање за претходнике, пре свега Сен-Пјера и Русоа који су говори о сличном савезу.³⁵⁾ Државе, као и појединци треба да изађу из природног стања и ступе у поредак сличан грађанском. „То би био *савез народа* (*Völkerbund*), који ипак не би морао бити међународна држава (*Völkerstaat*).“³⁶⁾ Кант дакле има пред очима један добровољан савез слободних држава, а не неку светску државу. На другом месту он експлицитно допушта државама да могу по сопственој вољи напустити такав савез.³⁷⁾ Ово је потпуно у складу са прелиминарним чланом којим се забрањује насилно уплитање у унутрашње ствари друге државе, чиме Кант прихвата учење о суверенитету. Тако Кантова светска федерација искључује било какву светску полицију или светски суд. Другим речима, он већ ту даје до знања да изнад државе не постоји нека виша инстанца која би имала право интервенције. Такође, то значи да се вечни мир не може очекивати у сенци неке надмоћне империје која би успоставила свој *Pax Romana*. Он одбија универзалну државу, јер сматра да „што је обухват власти већи, деловање закона постаје слабије“ те у њој види универзални деспотизам, а њен мир сматра миром гробнице, који не познаје ни слободну вољу, ни културу.³⁸⁾ Дакле, светска држава никада се неће моћи успоставити, не само зато што народи односно државе неће пристати на тако нешто, него њој не треба тежити ни из принципијелних разлога, пошто она није у стању да произведе жељено правно стање.³⁹⁾

Такође, Кант врло оштро напада ондашње теоретичаре међународног права Гроцијуса, Пуфендорфа, Фатела („све врли тешители“) чији кодекси не садрже ни најмање *законске* снаге (јер државе не подлежу заједничкој спољној принуди).⁴⁰⁾ Сведочанства и аргументи ових правника нису до сада, и никада неће, ниједну државу наговорити да одустане од својих ратних намера, али су зато они често коришћени да се преко њих оправдавају ратни напади.

34) *Ibidem*, 116.

35) Ипак, Кант превазилази своје претходнике који су углавном говорили о миру у Европи, односно миру међу хришћанским државама. Кант се међутим залаже за глобалан и свеобухватан, временски и просторно универзалан мир. Höffe, *op. cit.* 15.

36) Kant, *Zum ewigen Frieden*, 116.

37) „(Т)о је савез који се може у свако доба раскинути, а према томе се повремено мора и обнављати...“ Kant, *Metafizika čudoređa*, § 54, str. 134.

38) Kant, *Zum ewigen Frieden*, 130.

39) Ottmann, *op. cit.*, 172.

40) Kant, *Zum ewigen Frieden*, 117.

Другим речима, Кант је незадовољан стањем науке међународног права и он предлаже своју алтернативу, стварање савеза мира (*foedus pacificum*). „Тај савез би се од *уговора о миру (pactum pacis)* разликовао по томе што овај последњи хоће да оконча само *један* рат, а онај први *све* ратове заувек. Овај савез не иде за тим да се домогне какве моћи за државу, него искључиво за одржањем и осигурањем *слободе* сваке државе, као и других држава у савезу, а да се ипак ни једна од њих не потчини јавним законима и њиховој принудној сили (као што је то случај са људима у природном стању).⁴¹⁾ У том смислу, за Канта је такав савез „сурогат грађанског друштвеног савеза“.⁴²⁾

Како је могуће очекивати стварање једног оваквог савеза, с обзиром да људска повед не зна за тако нешто? Да би одговорио на то питање Кант посеже за првим дефинитивним чланом. Дакле када једном просвећеном народу успе да створи републику, а будући да су републике по себи мирољубиве, та држава постаће средиште и за све остале државе које ће се око ње окупљати, да би се савез даље проширивао.

Трећи дефинитивни члан вечног мира каже да право грађана света треба да се ограничи на услове општег хоспиталитета.⁴³⁾ У овом члану Кант се бави правним односима једне државе према странцима. Ово право Кант ограничава на право посете. То значи да странац када дође у другу државу не треба да буде примљен непријатељски, све док се мирно влада. У овом члану Кант на мети има пиратерију и пљачкашке походе дивљих племена, али још више колонијалну праксу свог времена. Иза овог члана стоји идеја да се према странцима не сме поступати непријатељски, али и да ниједан странац не сме злоупотребљавати гостопримство које му је дато. „Упореди ли се с тим *негостољубиви* поступак цивилизованих, посебно трговачких држава на нашем континенту, закључиће се да је неправда коју оне чине када *посећују* (односно, што за њих исто значи, *освајају*) стране земље и народе, страховито велика.“⁴⁴⁾ Дакле, колонизаторска и освајачка пракса европских народа који не поштују гостопримство садржи у себи клицу будућег рата. Кант објашњава потребу за овим чланом када каже: „Но, како се међу народима на целој Земљи развило заједништво (у ужем или ширем смислу) до те мере да се повреда права учињена на једном месту

41) *Ibidem*, 118.

42) *Ibidem*, 118.

43) *Ibidem*, 120.

44) *Ibidem*, 120-121.

на Земљи осећа на свим другим местима, самим тим идеја о праву грађана света није никаква фантастична правна замисао, већ је у неписаном кодексу и државног и међународног права нужна допуна за јавно право човека уопште, а тиме и за вечни мир.⁴⁴⁵⁾ Отман је у праву када каже да је право хоспиталитета једно антиколонијалистичко и антиимперијалистичко право.⁴⁶⁾

За прелиминарним и дефинитивним члановима следи додаток који се бави гаранцијом вечног мира. Другим речима, вечни мир, који је Кант до сада обрађивао као умну и правну дужност мора се такође доказати на пољу повести. Да би то учинио Кант настоји да повеже вечни мир са својом филозофијом повести коју је већ раније изнео у чланку *Идеја опште повести с гледишта светског грађанства*⁴⁷⁾ односно са телеолошким схватањем повести из *Критике моћи суђења*. Тако се Кант позива на природу како би доказао да је достизање светског мира њена намера.⁴⁸⁾ Позивање на природу као на гаранцију остварења мира никако није случајно. Без ње вечни мир би остао само Кантова жеља, сањарење, пука утопија, а његови критичари могли би се мирне душе позвати на природу како би доказали да је достизање вечног мира немогуће. Сада Кант посеже за природом како би показао да природа није препрека његовом остварењу, штавише она га гарантује. Тако ни вечни мир није само пука могућност која се може, али и не мора остварити, будући да зависи само од добре воље државника. Захваљујући својој заснованости на природи, вечни мир добија ауру неизбежности и постаје део природног плана. „Кад за природу кажем: она *хоће* да се догоди ово или оно, онда то не значи као да нам она намеће дужност да то учинимо (јер то може само слободан практични ум човеков), него то она сама *чини* хтели ми то или не (*fata volentem ducunt, nolentem trahunt*).“⁴⁹⁾ Дакле, природа ће ка вечном миру људски род или водити или вући. Када природа нешто *хоће* она ће на крају свакако однети коначну победу, премда уз велике незгоде. Другим речима, ако вечни мир представља план природе, сваки отпор је узалудан.

45) *Ibidem*, 122.

46) Ottmann, *op. cit.*, 171.

47) Immanuel Kant, *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht*, in: Otto Heinrich von der Gablentz (Hg.) *Politische Schriften*, Springer Fachmedien, Wiesbaden, 1965, S. 9-24.

48) Пада у очи да се Кант не позива на Бога кога је просветитељство протерало из повести. Као што примећује Хефе, код њега нигде не избијају религијски мотиви. Höffe, *op. cit.*, 14.

49) Kant, *Zum ewigen Frieden*, 128.

Тако се Кант ослања на природу да би одбио приговор како је републиканско уређење, ма колико умно било и ма колико одговарало људском праву, тешко остварити, а још теже одржати. Према Канту за остварење републиканског идеала није неопходно да људи постану анђели, оно је једнако погодно и за народ ђавола (само ако имају разума), јер ће природа њихове себичне склоности неутралисати.⁵⁰⁾ Посредством човекове „недруштвене друштвености“ његова злоба води до остварења добра.⁵¹⁾ На овом месту важно је нагласити да Кант не иде толико далеко да захтева укидање конфликта као таквих, што би уосталом било немогуће, с обзиром на човекову природу. Оно што за њега значи мир је само одустајање од насиља као начина решавања конфликта.⁵²⁾

Такође, природа је та која је људе поделила према различитим језицима и религијама⁵³⁾ те на тај начин осујетила могућност стварања светске државе. Иако може изгледати да су међусобно подељени људи осуђени на међусобну мржњу и ратове, Кант се узда у раст културе и постепено зближавање људи. Међусобно подељене људе природа нагони на споразумевање и сарадњу (недруштвена друштвеност). Новац је она сила и снажан подстицај за све државе да потпомажу племенити мир.⁵⁴⁾ Пошто трговачки и ратнички дух не могу постојати један поред другог, Кант закључује да природа ради на остварењу вечног мира служећи се човековим користољубљем.⁵⁵⁾ Ако природа људе неминовно води ка успостављању републиканског уређења, а оно је услов за остварење вечног мира, то дакле значи да природа људе нужно води ка миру. „На тај начин, самим механизмом људских склоности, природа гарантује вечни мир; са сигурношћу, разуме се, која није довољна да се теоријски *прорекне* када ће наступити тај мир.“⁵⁶⁾ Иако је остваре-

50) На овом месту Кант прави снажан отклон од ранијег схватања републике као поретка заснованог на врлини што су заступали Макијавели, Монтескје и Русо. Он сада тврди да републикански поредак може створити и народ ђавола, само ако поседују разум.

51) Кант овде стоји под неоспорним утицајем Мендевила.

52) Höffe, *op. cit.*, 19.

53) Кант ову различитост религија не узима сувише озбиљно. У фусноти Кант додаје да постоји само једна *религија* која вреди за све људе и сва времена. При томе Кант не мисли на хришћанство, него на просветитељску умну религију. У том смислу он превазилази Пенову идеју стварања хришћанског савеза.

54) Kant, *Zum ewigen Frieden*, 130-131.

55) И на овом месту Кант може да се позове на велики број претходника. Тако је на пример Монтескје писао да је трговина лек за све предрасуде, те да је мир природан производ трговине. На мирољубивости трговачке политике инсистирао је и Шилер.

56) *Ibidem*, 131.

ње мира неизбежно, Кант избегава свако орочавање, које би уосталом значило детерминизам и тиме порицање аутономије човекове воље.

У другом издању свог списка Кант уводи тајни члан вечног мира. На први поглед овај члан стоји у нескладу са Кантовом идејом публициитета, јер како је могуће залагати се за јавност и отвореност, а истовремено у уговор о вечном миру уводити тајни члан? Међутим, овде је реч о Кантовој финој иронији. Као што примећује Отман, Кант је објавио свој тајни члан, чиме је он престао бити тајна.⁵⁷⁾ Друго, тајни члан не говори о стварима које требају остати скривене. Управо супротно, он је заснован на идеји јавности, отворености и дискусије, супротстављајући се тада владајућој пракси тајне дипломатије. Кант каже: „државе наоружане за рат требају затражити савет у максимама филозофа о условима који би омогућили јавни мир.“⁵⁸⁾ Тако Кант остаје у просветитељској традицији (Томазијус, Волф) која је инсистирала на сарадњи владара и филозофа, при чему би филозофи саветовали владаре. Канту је јасно да владари никада неће постати филозофи, нити ће филозофи икада постати владари. Штавише, тако нешто не би било пожељно, јер поседовање власти неминовно квари слободно расуђивање.⁵⁹⁾ Када већ ствари тако стоје, онда би се владари требали ослонити на савете филозофа. Међутим, Кант не жели да филозофима обезбеди позицију тајних саветника и сиве еминенције. Он сматра да би ауторитет владара могао бити угрожен ако би се знало да они од својих поданика траже савете у вези са начелима која треба примењивати у политици према другим државама.⁶⁰⁾ Отуда Кант решење овог проблема види у слободи дискусије.⁶¹⁾ Држава ће филозофе прећутно подстицати да је саветују тако што им неће забрањивати да дискутују о политичким питањима, односно о начелима како се води рат и како се ствара мир. Дакле филозофи ће своју функцију обављати на најбољи начин ако им се допусти слобода речи и истраживања. Кант додаје да из тога не може наступити никаква опасност по државу.

57) Ottmann, *op. cit.*, S. 173.

58) Kant, *Zum ewigen Frieden*, 131.

59) *Ibidem*, 132.

60) *Ibidem*, 131.

61) На овом месту могуће је уочити везу између списка о миру и других Кантових радова, на пример чланка о просветитељству. Наиме, Кант се надовезује на свој раније изречен захтев да се од властитог ума у свим стварима начини *јавна употреба*. Immanuel Kant, *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?*, in: Otto Heinrich von der Gablentz (Hg.) *Politische Schriften*, Springer Fachmedien, Wiesbaden, 1965, S. 1-8.

Спис о вечном миру завршава се прилогом који се бави питањем односа између морала и политике. И овде се Кант надовезује на своје раније списе, пре свега чланак о односу теорије и праксе.⁶²⁾ У првом делу прилога Кант се бави питањем неусаглашености морала и политике у погледу вечног мира, док у другом делу говори о слози политике и морала, према трансценденталном појму јавног права. У овом додатку Кант покушава да побије тезу о несаглашности између морала и политике, што долази до изражаја већ у првој реченици. „Морал је већ само по себи пракса у објективном значењу као скуп безусловно заповедних закона по којима *треба* да поступамо, па је очигледно бесмислено, будући да смо том појму дужности већ признали његов ауторитет, рећи да не *можемо*. ... Самим тим, не може постојати спор између политике, као извршне правне науке, и морала који је, као такав, само теоријска наука (па тиме ни спор праксе са теоријом).“⁶³⁾ Тврдити супротно према Канту значи стварати од морала некакву науку о мудрости (*Klugheit-slehre*), односно негирати његово постојање, будући да је наука о мудрости само теорија максима по којима ће се бирати најподеснија средства за остварење својих намера, ма какве оне биле. Дакле, наука о мудрости и морал се међусобно искључују. Тиме је овај додаток заправо усмерен против Макијавелија и његовог учења, што посебно долази до изражаја када Кант набраја начела реалистичке политике. Насупрот реализму, Кант тврди да полазна тачка политичких максима не сме бити благостање и срећа што их оне доносе свакој држави, него то треба да буде чист појам правне дужности, без обзира на физичке последице које из тога могу произаћи.⁶⁴⁾ Политика оријентисана на срећу је према Канту реалистичка и макијавистичка. Сада Кант политику подвргава моралу, она није технички проблем, него морални задатак. Питање напетости између политике и морала Кант решава тако што тврди да *објективно* сукоб између њих не постоји, али да ће *субјективно* (с обзиром на човекове себичне склоности) тај сукоб увек постојати, штавише он и треба да постоји јер са на њему изоштрава наша врлина.⁶⁵⁾

Када је решио ово питање Кант у другом делу прилога прелази на питање јавности. Ако је политика подређена моралу она мора бити јавна, те се више не може водити као тајна политика,

62) Immanuel Kant, *Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis*, in: Otto Heinrich von der Gablentz (Hg.) *Politische Schriften*, Springer Fachmedien, Wiesbaden, 1965, S. 64-103.

63) Kant, *Zum ewigen Frieden*, 133.

64) *Ibidem*, 142.

65) *Ibidem*, 142-143.

нити могу постојати некакве државне тајне. Кант изричито тврди: „Сви поступци који се тичу права других људи неправедни су ако се њихова максима не слаже са публицитетом.“⁶⁶⁾ То је његова трансцендентална формула јавног права, начело које није само етичко, него и правно. Ова формула је негативна, односно односи се само на оно што није право у односима према другима. Кант користи ову формулу да побије постојање права на побуну, будући да се оно не слаже са принципом публицитета. У сфери међународног права Кант, помоћу наведене формуле, тврди да није право да се једна држава не придржава својих међународних обавеза, односно да мање државе немају право водити превентивне ратове против већих, исто као што ни већа држава нема право да себи покори мању и угрози њен опстанак.⁶⁷⁾

Наравно, као негативно начело публицитет је нужан, да би се искључило оно што није у складу са моралом, али није и довољан услов да би некакво поступање било у складу са моралом. Тако Кант уводи и позитивно трансцендентално начело јавног права када каже: „Све максиме којима је *потребан* публицитет (да не промаше своју сврху) слажу се истовремено и са правом и са политиком.“⁶⁸⁾ Дакле, ако се неки поступак који је усмерен на достизање среће може остварити помоћу начела јавности, реч је о поступку који се слаже и са политиком и са моралом.

Свој спис о миру Кант завршава тако што вечни мир назива задатком, који се постепено решавањем, стално приближава свом крајњем циљу.

Када поставимо питање ваљаности Кантове аргументације пада у очи да невоље са његовим пројектом долазе до изражаја већ од првог прелиминарног члана. Да ли је један мировни уговор склопљен тако да прећутно садржи повод будућем рату, то у тренутку његовог закључења не можемо знати. Другим речима, на основу чега можемо тврдити да једна од страна које закључују мир то чини у доброј вољи или не, односно да ли ће некада у будућности изразити захтеве за неким територијама? Поред тога, захтеве за променом граница могу изразити и групе које раније нису биле организоване као држава, те стога никада нису ни потписале никакав мировни уговор, на пример неки покрети који се боре за

66) *Ibidem*, 145.

67) *Ibidem*, 145-148.

68) *Ibidem*, 149.

независност. Као што уочава Отман, овај услов може се прихватити само са становишта *status quo*-а, односно ако се претпостави да је тренутно стање праведно, те да су успостављене границе нешто што се не може доводити у питање.⁶⁹⁾ Управо овај принцип кроз правило неповредивости граница прихватили су Друштво народа и Уједињене нације, мада је у оба случаја било оних који таквим стањем ствари нису били задовољни.

Такође, ако се претпоставља да над државама нема никакве више инстанце, то значи да су гаранције трајног мира доста слабе. Државе саме по својој вољи могу одлучити да уђу као и да изађу из међудржавног савеза и нема оног ко би их могао тамо задржати ако оне то више не желе. Такође, не постоји никакав механизам којим би се могло спречити да нека република пређе у деспотију. Шта год се дешавало то је унутрашња ствар те државе и ни једна сила ту не сме интервенисати, будући да је интервенција забрањена петим прелиминарним чланом који одмах ступа на снагу. Да би предупредио овај приговор Кант се окреће природи и њеном науку, односно једној оптимистичној концепцији повести. Међутим, не пружа ли сама повест довољно доказа који оспоравају Кантово виђење повести, односно не располажемо ли великим бројем примера да су се поједине републике ипак претвориле у деспотије, те да у том процесу гаранције природе не важе?

Кантови захтеви везани за понашање држава у рату такође болују од недостатака. Како је могуће захтевати од једне државе да се одрекне шпијунаже као такве, односно обмане непријатеља? Ако ову аргументацију следимо до краја, то би значило да је допуштено убити непријатеља у борби⁷⁰⁾, али га се не сме лагати. Такође и прелиминарни члан који говори да се држава не сме задуживати због међудржавних размирица делује смислено, али се поново поставља питање његове применљивости.

Међутим, најпознатије, најцитираније и најинспиративније место у Кантовом спису је први дефинитивни члан, односно тврдња да је републиканско уређење брана ратоборности.⁷¹⁾ Са ове временске дистанце слободно можемо рећи да се Кант преварио, буду-

69) Ottmann, *op. cit.*, 167.

70) Кант не осуђује убијање у рату као такво. Напротив, у *Метафизици ђудоређа* Кант пише да државе имају право да међусобно ратују, односно да шаљу своје грађане у рат, да троше или стављају на кошку њихова добра и њихове животе само под претпоставком да су држављани преко својих представника дали пристанак не само на ратовање уопште него и на сваку објаву рата. Kant, *Metafizika ђудоређа*, § 55, str. 134-136.

71) Ова Кантова идеја постала је још током XIX века лажмотив покрета за европско уједињење, односно различитих пацифистичких покрета.

ћи да су државе у којима постоји представничка демократија биле умешане у велики број ратова и различитих војних интервенција. Осамдесетих година Мајкл Дојл покушао је допунити Кантов аргумент тврђом да демократске државе неће ратовати међу собом, што подупире историјом „либералних“ режима од краја XVIII века, када их је било само три (Швајцарска, САД и Француска) до краја XX века када је таквих држава било преко четрдесет.⁷²⁾ Ослањајући се на Канта Дојл закључује да што се више повећава број либералних држава, веће су шансе за успостављање глобалног мира.⁷³⁾ Чак ни ова допуна не помаже много Кантовом аргументу, будући да теорија либералног, односно демократског мира и сама почива на стакленим ногама. Оба кључна елемента ове теорије, а то ће рећи и дефиниција демократије (односно либералне државе) и дефиниција мира, остају под знаком питања, будући да Дојл из појма рата искључује колонијалне и грађанске ратове, те тајне операције што унапред сужава поље на коме се може применити његов аргумент.⁷⁴⁾ Проблематичан је Дојлов појам демократије (либералне државе)⁷⁵⁾, будући да се из круга либералних земаља на силу искључује на пример царска Немачка. Ово искључење служи томе да се теорија демократског мира не би распала на примеру Првог светског рата, који би онда постао одличан пример међусобног рата либералних држава.⁷⁶⁾ Међутим, чак и када се искључи немачки

72) Michael W. Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs” in: *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12, No. 3, 1983, pp. 205-235. Michael W. Doyle, “Liberalism and World Politics” in: *The American Political Science Review*, Vol. 80, No. 4, 1986, pp. 1151-1169.

73) Doyle, “Liberalism and World Politics”, 1156.

74) Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs”, pp. 214-216. Doyle, “Liberalism and World Politics”, pp. 1165-1167. Познато је да је САД водила више таквих тајних операција, а свргавање Аљендеа у Чилеу било је пример тајне операције против једне демократије, што у фусноти признаје и Дојл који свеједно у томе не види велику препреку својој тези.

75) Дојл говори о индивидуалној слободи, политичкој партиципацији, приватној својини и једнакости шанси, као карактеристикама које деле све либералне државе, иако ниједна није усавршила све ове карактеристике. Doyle, “Liberalism and World Politics”, 1152.

76) У једној дугачкој фусноти, Дојл признаје да је царска Немачка „тежак случај“ и покушава да оправда њено искључење из круга либералних држава. Међутим, изгледа да је Дојл био много строжи према Немачкој него према другим државама на његовој листи. Било како било, Дојлова листа и са и без Немачке остаје изузетно проблематична. Није јасно из којих разлога међу либералне државе није уврштена краљевина Србија, чак ни у периоду 1903-1914, као ни краљевина Југославија (изузимајући период диктатуре). Са друге стране Француска је у периоду од 1790. до 1795. године либерална држава, што укључује и време револуционарног терора! Такође, Сједињене Америчке Државе се третирају као либерална држава од 1776. године иако Дојл у фусноти додаје да су до краја грађанског рата само северне државе биле либералне. Исти случај је и са Швајцарском за коју тврди да је била либерална, само у неким кантонима. Према томе, сва три случаја са краја XVIII века су проблематична. Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs”, pp. 209-212, 216-217. Doyle, “Liberalism and World Politics”, pp. 1164-1165.

случај Дојл треба да се избори са великим бројем других случајева на пример грчко-турским сукобом, поделом Кипра, Фокландским ратом, те агресијом НАТО на СР Југославију.

Поред тога, позадина Дојловог аргумента је такође проблематична, јер ако се либерализам схвати као једна од идеологија, то заправо значи да када би читав свет прихватио једну исту идеологију сукоба у свету више не би било.⁷⁷⁾

Почетком XXI века Иван Јанковић и Борислав Ристић одлазе даље од Дојла покушавајући да помоћу Кантовог списка о миру оправдају америчку спољну политику и војне интервенције у време Џорџа Буша млађег.⁷⁸⁾ Реган, Буш, Рамсфелд и Волфовиц се овде схватају као кантовски „морални политичари“, а америчка интервенција у Ираку као морално оправдана са становишта увођења републиканског уређења у овој земљи.⁷⁹⁾ Ако је републиканско уређење услов успостављања вечног мира, онда је морално оправдано водити ратове против деспотија како би се повећао број република у свету, чак и онда када деспотије не представљају никакву претњу светском миру. „Са становишта 'моралног' идеала мира, нема никаквих недоумица у погледу коришћења силе у циљу његовог успостављања; једина граница коју поставља праву либералних држава да путем силе уклоне деспотске режиме, јесте реална могућност да се то обави, односно целисходност преузимања војне интервенције са аспекта фактичког односа снага. Ако је војно уклањање неког 'нерепубликанског' режима са овог аспекта могуће, онда је морална обавеза коалиције либералних земаља да предузму акцију.“⁸⁰⁾ Овакво позивање на Канта је проблематично, јер аутори занема-

77) Истини за вољу Дојл покушава да се одбрани од ове примедбе тако што тврди да исто не важи и за друге идеологије. Тако он каже да су социјалистички, фашистички и комунистички режими сувише кратко трајали да би се могли узимати у разматрање, те да су фашистичке (у ширем смислу) и комунистичке државе ипак биле умешане у сукобе са својим идеолошким истомишљеницима. Нажалост, Дојл избегава да наведе примере таквих сукоба задржавајући се само на општој тврдњи. Са друге стране, Дојл је поново у проблему када каже да су државе притиснуте светским ратом принуђене да се одлуче на којој страни ће се борити, либералне државе ће и поред свих међусобних напетости, ући у савез против нелибералних. Такве идеолошке савезе остварили су и комунистичке и фашистичке државе. Поред тога, ако Дојл мисли на Други светски рат, он мора објаснити чињеницу да су либералне државе биле у савезу не само једне са другима, него и са једном тоталитарном државом. Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs”, pp. 217, 222.

78) Иван Јанковић, Борислав Ристић, „Pax Americana и вечни мир“, у: *Каталаксија. Интернет магазин за либералну Србију* <http://katalaksija.com/2004/01/31/pax-americana-i-vecni-mir/> (приступљено 6. 4. 2015.)

79) Пада у очи сличност између интерпретације Кантовог списка код француских револуционара и тумачења које нуде Јанковић и Ристић. И једни и други се служе Кантом како би оправдали крсташки поход у име слободе и мира.

80) *Ibidem*.

рују свих шест прелиминарних чланова вечног мира, а посебно забрану интервенције у унутрашње ствари других држава. При томе прелиминарни чланови и временски и логички предходе дефинитивним члановима. Такође, није сигурно да би оваква интерпретација Канта издржала услов публицитета. Када би коалиција републиканских режима јавно обзанила своје планове да свуда где је то могуће смењује деспотске и уводи републиканске режиме нужно би против себе изазвала војну акцију угрожених деспотских режима. Са друге стране, аутори показују врло мало разумевања за Кантов аргумент постепених реформи.

Насупрот Кантовом аргументу Херфрид Минкерл долази до парадоксалног закључка да су демократске империје ратоборније од аутократских, чиме би се могло објаснити мноштво ратова које су САД водиле после 1945. године.⁸¹⁾ Иако Кант није говорио о империјама, то у овом тренутку и није од веће важности. Механизам по коме се народ који треба да ратује и сам сноси трошкове рата тешко одлучује за рат очигледно не делује, будући да јавност може бити ратоборнија од владе. Чак и када је јавност расположена за мир, политичари могу одлучити да воде прикривене ратове, тајне интервенције или ратове који почивају на измишљотинама и преварама (наводно убијање кувајтских беба, случај Рачак или ирачко оружје за масовно уништење). На примеру Ирака види се да је јавност свесно доведена у заблуду. Такође Кантов аргумент се показао прилично танким када се посматра у светлу афере Викиликс. Документа Викиликса доводе у сумњу претпоставку да се демократије (код Канта републике) у својој спољно-политичкој пракси понашају другачије него деспотије.⁸²⁾ Штавише на примеру САД се показало да су демократије склоне да шпијунирају чак и своје савезнике (такође демократије). Као што показују документа Викиликса, тврди Јулијан Нида-Римелин, и демократске државе су склоне повреди принципа публицитета.⁸³⁾

Поред тога, аргумент трошкова се може окренути на другу страну, када становништво није непосредно захваћено ратом, када може да се ослони на страну или професионалну армију и када увиди да се из једног кратког и ефикасног рата може извући корист, народ једне демократске државе може се одлучити за рат, што се

81) Херфрид Минкерл, *Империје: логика владавине светом – од старог Рима до Сједињених Држава*, Албатрос плус, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 208.

82) Julian Nida-Rümelin, „Demokratie will Öffentlichkeit: Hat Immanuel Kant von Wikileaks geträumt? Der Philosoph hielt radikale Publizität für eine Bedingung des Friedens“ in: *Die Zeit* <http://www.zeit.de/2010/51/Wikileaks> (приступљено 6. 4. 2015.)

83) Nida-Rümelin, *op. cit.*

поново може учити на случају САД, које су вишеструко профитирале од учешћа у Првом светском рату.⁸⁴⁾

Ни други дефинитивни члан, односно идеја савеза држава није без својих мана. Наиме, Кант ништа не говори о могућности да се један такав савез изметне у инструмент империјалистичке политике једне државе, која би такав савез могла користити за ширење своје моћи и утицаја. Наравно, Кант оставља могућност да државе напусте савез, али из целине списа може се закључити да он сам не разматра озбиљно такву могућност, јер када би државе могле ступати у такав савез или из њега излазити по својој вољи, могло би се претпоставити и истовремено постојање више таквих савеза. Оваква могућност одвела би Канта до питања правног регулисања односа међу савезима.

Поред осталог, као што је приметио још Генц, Кантов аргумент почива на поједностављеном схватању човека и природе. Човек није чисто умно биће и у њему делује борбени нагон.⁸⁵⁾ Кантово инсистирање на човековој рационалности онемогућава му да у људским поступцима препозна снажну улогу емоција и нагона. Вечни мир може бити захтев ума, али ако разум није у стању да нас усмерава у нашем деловању, тај захтев ће заувек остати неиспуњен.⁸⁶⁾ Ако се човек схвати као проблематично, опасно и динамично биће, склоно сукобљавању, вечни мир остаје неостварив.⁸⁷⁾ Овакво схватање човека доводи и Дојла у непријатну позицију. Може се претпоставити да се либералне државе неће сукобљавати међу собом све док буде било нелибералних држава, које се посматрају као заједнички непријатељи. Али када више не буде било нелибералних држава, човекова проблематична природа ће изазивати различите поделе и међу либералним државама. Као што је показао Карл Шмит, из религијских ратова XVI века настали су напола још културно, а напола већ економски детерминисани национални ратови XIX века и, коначно, напосто економски ратови.⁸⁸⁾ „Кратки“ XX век био је период сукобљавања великих идеологија. Ако је тако, за

84) Минклер, *op. cit.* 209-213.

85) Friedrich Gentz, „Über den ewigen Frieden“ in: Nans Jörg Nennecke (Hg.), *Revolution und Gleichgewicht*, Manuscript, Waltrop und Leipzig, 2010, S. 319.

86) Ово је приметио још Шилер (иначе одушевљени кантовац) који је сматрао да Кантова ригорозна етика чини људско деловање немогућим. Она једноставно сувише захтева од човека.

87) Карл Шмит, *Појам политичког*, у: Слободан Самарџић (ур.) *Норма и одлука: Карл Шмит и његови критичари*, Филип Вишњић, Београд, 2001.

88) Карл Шмит, *Доба неутрализација и деполитизација*, у: Слободан Самарџић (ур.) *Норма и одлука: Карл Шмит и његови критичари*, Филип Вишњић, Београд, 2001, стр. 64.

претпоставити је да ће се извори сукоба мењати и у будућности, те да ће у будућим сукобима либерално уређење играти ону улогу коју је питање религије играло у време економски детерминисаних ратова.

И поред свих недостатака који му се могу пребацити из данашње перспективе, Кантов спис и 220 година након свог настанка представља један од највреднијих доприноса идеји остварења мира.

ЛИТЕРАТУРА

- Becker, Manuel, „Immanuel Kants Traktat 'Zum Ewigen Frieden'; Eine Bilanz zur Anschlussfähigkeit der Friedensschrift an die aktuelle Forschung“, in: *Politisches Denken Jahrbuch 2014*, Duncker & Humblot, Berlin, 2015, S. 117-135.
- Beiser, Frederick C, *Enlightenment, Revolution, and Romanticism: The Genesis of Modern German Political Thought, 1790-1800*, Harvard University Press, Cambridge, 1992.
- Brant Reinhard, „Das Problem der Erlaubnisgesetze im Spätwerk Kants“ in: Otfried Höffe (Hg.), *Immanuel Kant: Zum ewigen Frieden*, Akademie Verlag, Berlin, 2004, S. 69-86.
- Gentz, Friedrich, „Über den ewigen Frieden“ in: Nans Jörg Nennecke (Hg.), *Revolution und Gleichgewicht*, Manuscript, Waltrop und Leipzig, 2010, S. 289-333.
- Dicke, Klaus, „Immanuel Kant, Zum Ewige Frieden“ in: (Hg.) Manfred Brocker, *Geschichte des politischen Denkens, Ein Handbuch*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2007, S. 373-385.
- Dilthey, Wilhelm, *Das achtzehnte Jahrhundert und die geschichtliche Welt*, in: *Gesammelte Schriften*, Band III, B. G. Teubner Verlagsgesellschaft mbH., Stuttgart, 1992.
- Doyle, Michael W, „Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs“ in: *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12, No. 3, 1983, pp. 205-235.
- Doyle, Michael W, „Liberalism and World Politics“ in: *The American Political Science Review*, Vol. 80, No. 4, 1986, pp. 1151-1169.
- Ериксен, Тронд Берг, *Шта је историја идеја?*, Карпос, Београд, 2013.
- Јанковић, Иван, Ристић, Борислав, „Рах Americana i вечни мир“, у: *Каталаксија. Интернет магазин за либералну Србију*, <http://katalaksija.com/2004/01/31/рах-americana-i-vecni-mir/> (приступљено 6. 4. 2015.)
- Kant, Immanuel, *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?*, in: Otto Heinrich von der Gablentz (Hg.) *Politische Schriften*, Springer Fachmedien, Wiesbaden, 1965.
- Kant, Immanuel, *Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf*, in: Otto Heinrich von der Gablentz (Hg.) *Politische Schriften*, Springer Fachmedien, Wiesbaden, 1965.

- Kant, Immanuel, *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht*, in: Otto Heinrich von der Gablentz (Hg.) *Politische Schriften*, Springer Fachmedien, Wiesbaden, 1965.
- Kant, Immanuel, *Ob das menschliche Geschlecht im beständigen Fortschreiten zum Besseren sei? (Streit der Fakultäten, 2. Abschnitt. Der Streit der philosophischen Fakultät mit der juristischen* in: Otto Heinrich von der Gablentz (Hg.) *Politische Schriften*, Springer Fachmedien, Wiesbaden, 1965.
- Kant, Immanuel *Metafizika čudoređa*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.
- Kant, Immanuel, *Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis*, in: Otto Heinrich von der Gablentz (Hg.) *Politische Schriften*, Springer Fachmedien, Wiesbaden, 1965.
- Касирер Ернст, *Кант – живот и учење*, Хинаки, Београд, 2006.
- Major, Rafael, „The Cambridge School and Leo Strauss: Texts and Context of American Political Science“ in: *Political Research Quarterly*, Vol. 58, issue 3, 2005, pp. 477-485.
- Минклер, Херфрид, *Империје: логика владавине светом – од старог Рима до Сједињених Држава*, Албатрос плус, Службени гласник, Београд, 2009.
- Nida-Rümelin, Julian, „Demokratie will Öffentlichkeit: Hat Immanuel Kant von Wikileaks geträumt? Der Philosoph hielt radikale Publizität für eine Bedingung des Friedens“ in: *Die Zeit* <http://www.zeit.de/2010/51/Wikileaks> (приступљено 6. 4. 2015.)
- Ottmann, Henning, *Geschichte des politischen Denkens, Die Neuzeit, Das Zeitalter der Revolutionen*, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart, Weimar, 2008.
- Höffe, Otfried, „Einleitung: Der Friede - ein vernachlässigtes Ideal“ in: Otfried Höffe (Hg.), *Immanuel Kant: Zum ewigen Frieden*, Akademie Verlag, Berlin, 2004, S. 5-29.
- Шмит, Карл, *Доба неутрализација и деполитизација*, у: Слободан Самарцић (ур.) *Норма и одлука: Карл Шмит и његови критичари*, Филип Вишњић, Београд, 2001.
- Шмит, Карл, *Појам политичког*, у: Слободан Самарцић (ур.) *Норма и одлука: Карл Шмит и његови критичари*, Филип Вишњић, Београд, 2001.

Dusan Dostanic

KANT'S PROJECT OF ETERNAL PEACE – 220 YEARS LATER

Resume

In this paper the author deals with Kant's project of eternal peace. Reason for this is 220th anniversary of the first publication of this most cited and probably most interesting Kant's political work. Many authors find in this document roots of international institutions such as League of Nations and United Nations. In most recent time this Kant's

work is becomes more and more interesting in the context of demands for democratic peace, global justice and system of collective security. In the light of such re-actualisation of Kant's eternal peace the author deals with plausibility of Kant's argumentation.

The paper is divided in three separate parts. In the first part is given historical context of Kant's eternal peace. After that in the second part the author analysis Kant's work and his argumentation. Final part deals with the plausibility of Kant's argumentation.

After 220 years most of Kant's suggestions and ideas sound too optimistic and in some cases Kant fails to provide a mechanism which should give some guaranties for his propositions. His optimism is based on a rationalist idea of a man who is in essence non problematical creature. However, with all his flaws Kant's internal peace remains interesting and inspirational document in our time.

Key words: Immanuel Kant, eternal peace, the world republic, a union of states

* Овај рад је примљен 20. маја 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 01. јуна 2015. године.

